İNSANİ DİPLOMASİ: TÜRKİYE'NİN İNSANİ YARDIM FA ALİYETLERİ, KRİZ YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI ARENADA YANSIMALARI

Yaşar Şekerci[20]

Giriş

21. yüzyılın ilk çeyreğini geri bıraktığımız bu dönemde, akademik literatürde uzun yıllar giriş paragraflarında kendine yer bulmuş, "küreselleşme, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin kamuoyunun enformasyona erişimini kolaylaştırması, uluslararası düzende devletlerin politikalarında meşruiyet kaynağı olarak kamuoyu rızasının gerekliliği, çok aktörlü diplomasi" kavram ve önermeleri, halen önemini kısmen korumakla birlikte, uluslararası sistemin mevcut durumu, geçerliliğini ciddi anlamda sorgulatmaktadır.

Günümüzde uluslararası sistem derin bir kırılma ve güvenlik bunalımının eşlik ettiği belirsizlikle karşı karşıyadır. 2019 yılında Covid-19 sağlık pandemisiyle uluslararası sistem test edilmeye başlanmış, insani krizler küresel ölçekte yaygınlaşmıştır. Yine, İsrail'in Gazze'de yıllardır neden olduğu insani dram, 2022 yılından günümüze devam eden Ukrayna-Rusya savaşı, yakın dönemde İsrail ve ABD'nin İran'a saldırması ve Körfez ülkelerine yönelik misillemeler, artık sistemdeki riskleri krize dönüştürmüş; savaşları bölgesel olarak yayılan bir ateş çemberi haline getirmiştir. Bunların yanında, ABD'nin Venezuela devlet başkanına yönelik operasyonu ve Danimarka egemenliğindeki Grönland'ı almak istemesi de uluslararası hukukun yerini güçlünün hukukuna bırakma algısını pekiştirmektedir. Bu noktada, sistemdeki artan çatışmalardan, savaşlardan ve belirsizliklerden en çok etkilenenler yine siviller olmuştur. Bu sebeple, Dünya üzerindeki insani sorunların, krizlerin ve eşitsizliklerin artması ve daha da artma riski, "insan odaklı" diplomasi ve politika vurgusunu daha da hayati, kritik ve vazgeçilmez hale getirmiştir.

Tüm bunlar olurken, dünya üzerindeki insani krizlerin kapsamı giderek genişlemekte, çeşitlenmekte ve derinleşmektedir. 2026 yılında 240 milyon insanın yardım ihtiyacı olacağı tespit edilmiş; bu acil yardıma ihti-

20. *Dr. Öğr. Üyesi., Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, Türkiye; e-posta: ysekerci@gsu.edu.tr; https://orcid.org/0000-0002-2574-7843*

yacı olan insanların %66'sının ise Afrika, Ortadoğu ve Asya-Pasifik bölgesinde yaşadığı öngörülmüştür. Bu artan ihtiyaca rağmen, tam tersine, 2022 yılından günümüze insani eylem için ayrılan bütçe her yıl azalmış; insani krizlerde yer alan ve müdahale ederken öldürülen görevli kişilerin sayısı ise yaklaşık 2 kat artmıştır (OCHA, 2026; OCHA, 2025a). Günümüzdeki sarsıcı bu acı trend, dünya geneline yayılan insanlıktan uzaklaşmadır. Popülist siyasi liderler tarafından körüklenen ve sosyal medya aracılığıyla yayılan insanlık dışı dil, korku kültürünü yaygınlaştırmakta ve şiddeti meşrulaştırmaktadır. Böyle bir ortam, insan onurunun söz ve politikayla yok edilmesine ve şiddet eşiğinin giderek yükselmesine neden olmaktadır. (ICRC, 2025). Tüm bunlar, insani diplomasi çalışmalarının giderek zorlaşacağı bir ortamda, insani krizlerin çözümündeki vazgeçilemez ve zorlu rolüne daha fazla sorumluluk yüklemektedir.

Öte yandan, uluslararası sistemdeki belirsizlik ve insani krizlerin neden olduğu umutsuzluğa rağmen Türkiye, 90'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren Asya, Balkanlar ve Afrika'daki açılımları ile insani yardımlarını sistematik bir şekilde sürdürmektedir. Aynı şekilde, 2016 yılından günümüze Türkiye'nin dış politika söyleminde yer alan "girişimci ve insani dış politika" vizyonu ile, insani krizlerin arttığı bir ortamda uluslararası insani yardımlar ve sürdürülebilir gelişmeyi hedefleyen kalkınma yardımlarıyla küresel bir insani aktör olma yolunda ilerlemektedir. Bu çalışma, uluslararası sistemin somut gerçekliği içerisinde insani diplomasi kavramını yeniden ele almakta ve Türkiye'nin insani kriz yönetimi, yardım faaliyetleri ile bunların uluslararası arenadaki yansımalarının bütünsel bir perspektifle resmini çekerek analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Daha Adil Bir Dünya İçin: İnsani Diplomasi Kavramı ve Kapsamı

Dünya üzerinde giderek daha fazla çatışma riskinin varlığı ve savaşların kronik ve bölgesel hâle gelmesi mevcut durumda ve gelecekte insani diplomasiye olan ihtiyacı kaçınılmaz olarak daha da artıracaktır. Bu noktada insani diplomasi kavramı, "insan için" ilkesi etrafında insan yaşamını ve onurunu korumak üzere çeşitli devletler ya da devlet dışı aktörler tarafından yürütülen bir diplomasi çeşididir. Dolayısıyla insani diplomasi, idealde geleneksel diplomasiden büyük ölçüde farklılaşarak, merkeze "insanı" alarak krizlerin çözümünde kilit bir role sahiptir.

Kavrama dair birçok farklı tanım olmakla birlikte, tanımların ortak noktası insan odaklı olması ve insani krizlerin farklı biçimlerde çözülmesine odaklanmasıdır. Bu konuda dünyadaki en geniş uluslararası sivil top-

lum ağına sahip Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), insani diplomasi kavramını "İnsani diplomasi, karar alıcıları ve kanaat önderlerini her zaman savunmasız insanların çıkarları doğrultusunda ve temel insani ilkelere tam saygı göstererek hareket etmeye ikna etmektir." (IFRC, 2017) şeklinde tanımlamaktadır. Şeklinde tanımlamaktadır.

Kavramı ilk tanımlayanlardan Minear ve Smith ise (2007), insani diplomasi çerçevesini *"insanî organizasyonlar tarafından yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır. Bu aktiviteler ise insani organizasyonların konuk ülkedeki varlığını tesis etme, yardım ve koruma gibi ihtiyaçlara muhtaç olan sivil halka ulaşma, yardım programlarını yönetme, uluslararası hukuk ve normlara saygı gösterme, yerel halkı ve merkezleri destekleme ile insani amaçlara sahip birey ve kurumları savunma amacı* (Minear & Smith, 2007, s. 37) şeklinde çizmiştir. Tüm bu tanımlar, günümüz insani krizlerinin kalıcı ve etkili bir şekilde çözülmesi için diyalog ve iletişimi merkeze alan; krizin siyasi, hukuki ve operasyonel taraflarının da dahil edildiği çok boyutlu ve holistik bir insani diplomasi yaklaşımına işaret etmektedir (Şekerci, 2021, s. 113).

İnsani diplomasinin felsefi ve doktrinsel kökeni aslında insaniyetçiliğe/insancıllığa (humanitarianism) dayanmaktadır. İnsancıllığın amacı, kriz veya acil durum zamanlarında acıyı hafifleterek ve hayat kurtararak yaşamları iyileştirmektir ve tarafsızlık, yansızlık ve bağımsızlık ilkeleriyle karakterize edilir (Timmer, 2018). "İnsaniyetçilik, bu bakımdan tek başına insani yardımların ötesinde; hukuk, savunuculuk ve kalkınma yardım politikalarını da içeren daha holistik bir yaklaşımdır. Doktrinin uygulamadaki karşılığı ise insani diplomasidir. (Şekerci, 2024, s. 116).

Bu çok boyutlu ve holistik insani diplomasinin temelinde ikna etme vardır. IFRC'ye göre (2017) her bir STK, dernek ya da uluslararası federasyonun kendi bilgi ve uzmanlık odakları doğrultusunda, karar alıcıları ve diğer kanaat önderlerini, savunmasız insanların çıkarları doğrultusunda ve temel insani ilkelere tam saygı göstererek, uygun diplomatik araç ve eylemleri kullanarak, hareket etmeye ikna etme, hükümetler ve STK'lar dahil olmak üzere hareket dışındaki ortaklarla etkileşime geçme şeklinde insani diplomasi sorumluluk ve görevlerinin kapsamını çizmektedir. (IFRC, 2017). Buradaki kilit nokta uygun diplomatik araçlarla ikna etme ve her insanî krizle ilgili genel bir yaklaşım ya da hedef değil, uzmanlık alanlarına yönelik bir odaklanma çağrısının olmasıdır. Ancak böyle bir yaklaşımla hükümetlerin de dahil edilmesi mümkün görünebilir.

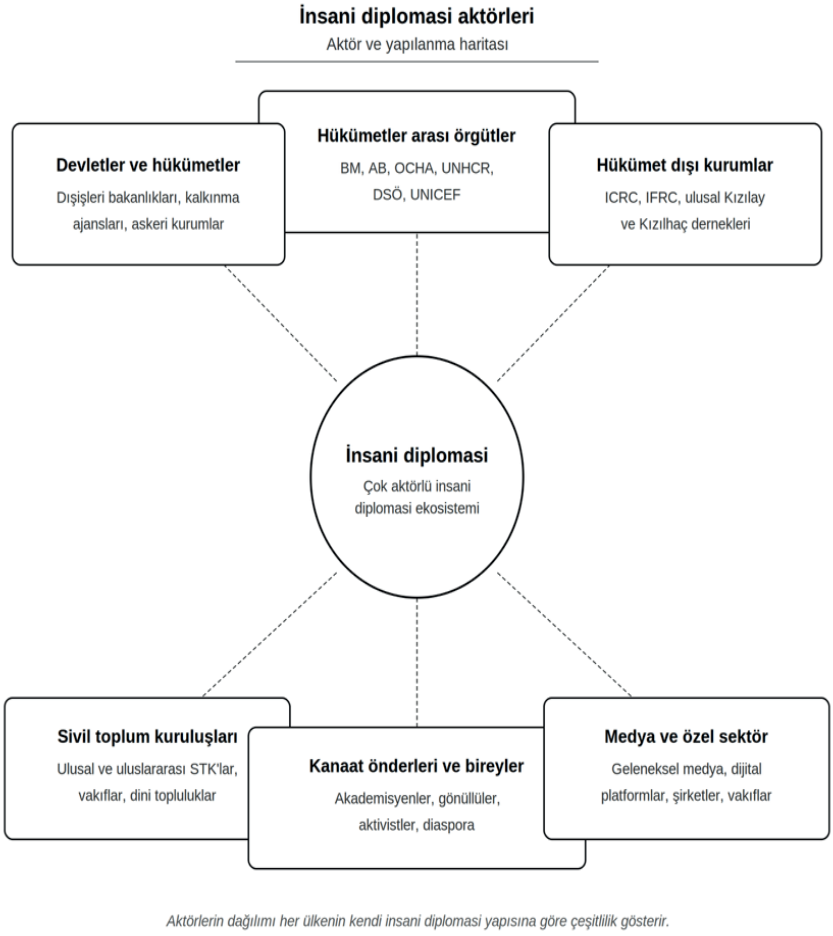
İkna etmenin kritik olduğu insani diplomasi, iletişim ve ilişki yönetimine dayanır. Bu sebeple, insani diplomasi bir bilimden çok bir sanat

olup ilişki ağı kurma, siyasi duyarlılık ve kişisel beceriler gerektirmektedir (Winder, 2025). Bu yetkinliklerle insani diplomasinin iletişimsel hedefleri, en başta belirtildiği gibi, ikna etme, yardım çağrısında bulunma, bilgilendirme yapma, farkındalık oluşturma ve insani krizlere dair görünürlüğü artırarak iş birliği ve dayanışmayı artırmaktır (Şekerci, 2021, s. 115).

İnsani diplomasinin klasik diplomasi ve/veya geleneksel kamu diplomasisinden temel farkı, tarafsızlık ilkesine dayanması ve kurumsal çıkarlar yerine dünyanın en kırılgan ve ihtiyaç sahibi insanları için somut insani sonuçlar elde etmeyi hedeflemesidir. Bu açıdan insani diplomasideki en kritik araç, sahadan gelen birincil bilgi ve enformasyondur. Bu enformasyon, BM gibi uluslararası platformlarda insani diplomasi aktörlerine güvenilirlik, etki gücü ve hareket alanı sağlamaktadır (Winder, 2025). Bu hareket alanındaki başarıyı ise aktörlerin birbirleriyle olan eşgüdümü ve koordinasyonu belirlemektedir.

Krizlerin Çözümünde Çok Aktörlü bir Ekosistem: Aktörler ve Uygulamalar

Küresel dünyada başta savaş ve çatışmalar olmak üzere, iklim değişikliği, açlık, yoksulluk gibi insani krizlerin neden, sonuç ve etkilerinin karmaşık bir yapıda olması, krizin çözümü için de birçok farklı aktörün eşgüdüm ve koordinasyon içinde çalışmasını gerektirmektedir. Bir başka ifadeyle, bir insani krizin çözümünün birçok boyutunun olması ve temelde devletlerin karşılıklı bağımlı olması nedeniyle (Rana, 2015) hem ulusal hem de uluslararası aktörlere ihtiyaç vardır. Bu sebeple, günümüzde insani krizlerin çözümünde birçok farklı devlet ve devlet dışı aktörün yer alması nedeniyle insani diplomasi ekosistemi çok aktörlü bir yapı sergilemektedir.

Şekil 1. **İnsani Diplomasi Aktörleri**

Kaynak: (Battır, 2023; Şekerci, 2021).

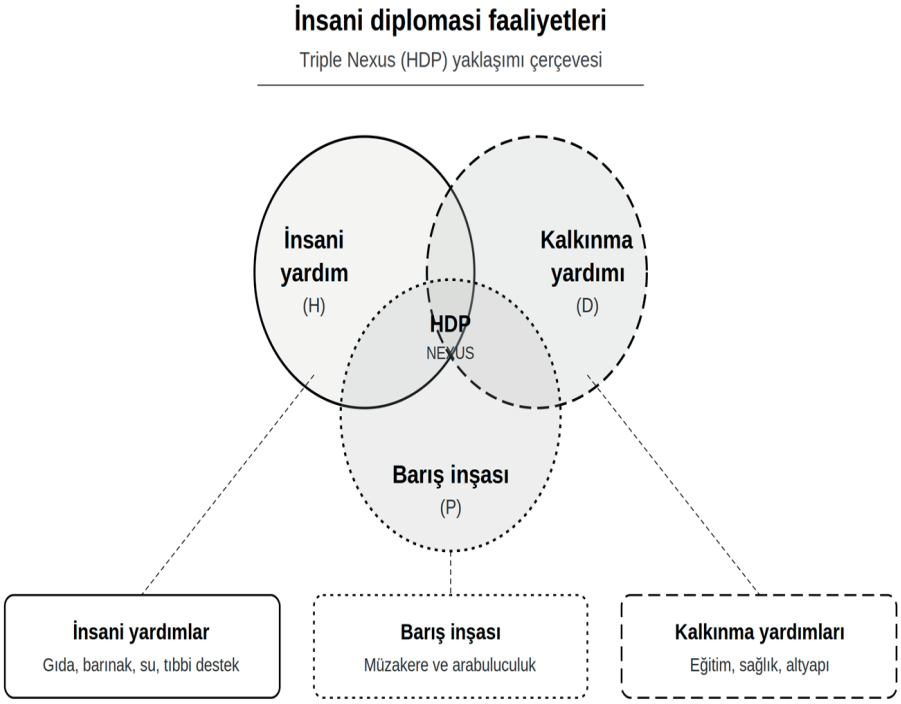
Aynı zamanda küreselleşmenin de etkisiyle insani diplomasi, sadece devletlerin tekelinde olmayan, "çok aktörlü" ve daha geniş bir ekosisteme dönüşmüştür. İnsani diplomasi ekosisteminde temel aktörler devletler/hükümetlerdir (Sönmezoğlu, 2012). Devlet/hükümetlerin dışında Birleşmiş Milletler (BM) gibi hükümetlerarası örgütler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) gibi hükümet dışı kurumlar (NGO'lar), ulusal ya da uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), kanaat önderleri, gönüllü bireyler ve medya insani diplomasinin belirleyici aktörleridir (Battır, 2023; Şeker-

ci, 2021). Yine belirtmek gerekir ki insani diplomasinin bu aktörleri genel bir çerçeve ifade etmekte; her ülkenin kendi insani diplomasi aktörlerindeki dağılımı çeşitlilik gösterebilmektedir.

Uygulamada insani diplomasi, geleneksel diplomasi kanallarının yetersiz kaldığı kriz, savaş ve doğal afet gibi ortamlarda, temel insan haklarının korunması ve insan ıstırabının dindirilmesi amacıyla yürütülen çok çeşitli bir faaliyettir (Battır, 2023). İnsani diplomasinin en yaygın ve temel faaliyet alanı ise insani yardımlardır. İnsani yardımlar, kriz bölgesinde acil durumlarda insanların hayatlarını kurtarmak, acılarını hafifletmek, gıda, barınma, su ve tıbbi destek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygulamalardır.

Bunun yanında kalkınma yardımları, insani krizlerin dışında, toplumların eğitim, sağlık, tarım, hayvancılık, sanitasyon, sosyal ve idari altyapının güçlendirilmesi, kültürel varlıkların yaşatılması gibi sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel olarak insan refahını artırıcı kalkınma projelerine dayalı uzun soluklu yardımlardır. Bu bakımdan kalkınma yardımları, toplumların akut ihtiyaçlarından ziyade sürdürülebilir kalkınmalarına olanak tanıyacak projeler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (TİKA, 2023; TİKA, 2025).

Öte yandan, insani diplomasinin üçüncü ve kritik ayağını barış inşası, müzakere ve arabuluculuk çalışmaları oluşturmaktadır. Bir insani kriz ve çatışma bölgesinde çatışmanın durdurulması, ateşkesin tesisi ve barışın tesisi insani diplomasinin en somut hedeflerindendir (Aydın ve Kavak, 2026). İlk etapta sivillerin insani yardımlarla desteklenmesi gerekmekle birlikte, barışın tesisi insani diplomasideki kaynakların sürdürülebilirliği açısından da gereklidir. Bu sebeple barış inşası ve arabuluculuk çalışmalarında temelde devletler olmak üzere birçok aktör, çatışan taraflar arasında diyalog kurarak şiddeti sonlandırmak ve şiddetin yerine yapısal olarak kalıcı bir barış kültürünü inşa etmek için arabuluculuk rollerini üstlenmektedir.

Şekil 2. İnsani Diplomasi Faaliyetlerinde Üçlü Bağ "Triple Nexus" Yaklaşımı

H: Humanitarian Assistance D: Development Assistance P: Peacebuilding

Kaynak: (OECD, 2019, UNDP, 2025)

İnsani diplomasideki bu üçlü bağlantı, Şekil 2'de de gösterildiği gibi "Triple Nexus/HDP (Humanitarian, Development and Peace) Nexus" yaklaşımıyla, insani yardım, kalkınma ve barış inşası bağının insani krizlerin çözümünde birlikte kullanıldığı "yeni bir yol" olarak kabul edilmiştir (Nguya & Siddiqui 2020). Bu yaklaşım hem 2016 yılında Dünya İnsani Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler tarafından hem de 2019 yılında OECD tarafından insani krizlerin çözümünde önerilmektedir. İnsani yardım-kalkınma-barış inşası bağının kurulması, insani krizden etkilenen toplumların karşılaştıkları risk ve kırılganlıkları temelden azaltarak insani ihtiyaçları azaltmayı; özellikle uzun süren kriz ve çatışma ortamlarında insani yardım, kalkınma ve barış eylemlerinin koordinasyonunu, iş birliğini ve tutarlılığını artırmayı amaçlamaktadır (UNDP, 2025; Global Affairs Canada, 2021). Bu yaklaşım sayesinde insani yardım, kalkınma ve barış çabaları arasındaki tutarlılık güçlenecek, insanların ihtiyaçları, riskleri ve kırılganlıkları etkili bir şekilde azaltılarak, salt insani yardım sağlamaktan sorunla-

rın temelden çözüldüğü, krizi ortadan kaldırma safhasına geçilebilecektir. Bu da şeffaf, takip edilebilir ve doğru kaynakların doğru zamanda doğru yerde olmasına daha fazla imkân sağlayacaktır (OECD, 2019).

İnsani diplomaside bu temel 3'lü yapının dışında yine bu yapıya destek olan kamuoyunda, medyada ya da sahada operasyonel düzeydeki faaliyetler de vardır. Bunların başında insani diplomasinin temelini oluşturan insani savunuculuk ve kamuoyu oluşturma gelmektedir. İnsani savunuculuk, karar vericileri ve kanaat önderlerini kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek, krizlerin etkilerini azaltmak ve uluslararası fon/kaynak bulmak için yürütülen kampanyalar ve farkındalık çalışmalarıdır. Bunların dışında, krizlerin çözümünde ve yönetilmesinde sahada fiilen uygulanan diğer insani diplomasi yöntemi insani korumadır. Bu yaklaşım, uluslararası insancıl hukuk, insan hakları ve mülteci hukuku çerçevesinde başta kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere kırılgan sivillerin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün korunmasını hedefler. İnsan onuruna yakışır bir ortamın yaratılması ve sivillerin saldırılardan uzak tutulması bu kapsamdadır. Bu konuda insani koruma, temel insani yardım sağlamaktan barış gücü birliklerini konuşlandırmaya kadar birçok farklı şekilde ele alınan geniş bir kavramdır. Böylece insani koruma, tarafsızlık, yansızlık ve bağımsızlık gibi insani ilkelere uyularak ve uluslararası hukuka saygı gösterilerek insani krizlerdeki kişiler, gruplar ve topluluklar için şiddet, zorlama, kasıtlı yoksun bırakma ve kötü muameleyle mücadeleyi amaçlamaktır. (European Commission, 2025).

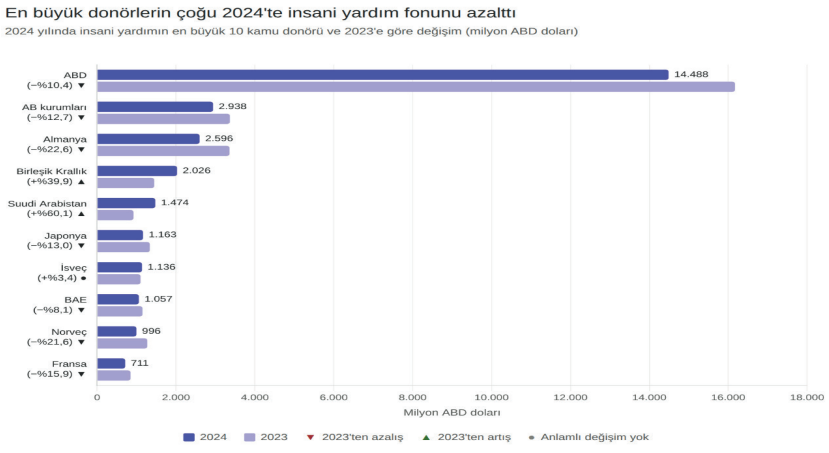
Bunların yanında insani yardım koridorlarının açılması ve yaşam hattı tesisi, sivillerin tahliyesi, can ve mal güvenliği doğrudan tehdit altında olan sivil halkın, insani diplomasi aktörlerinin bölgelerinden çıkarılarak güvenli bölgelere nakledilmesi, yaralı ve hastaların nakli ile tedavisi, esir ve rehine takası / mübadelesi, savaşan devletler veya devlet dışı silahlı gruplar tarafından alıkonulan esirlerin, rehinelerin veya haksız yere tutuklanan sivillerin serbest bırakılması için taraflar arasında güven inşa edilerek yürütülen zorlu ve dolaylı müzakere operasyonlarıdır. Benzer şekilde, sosyal ve hukuki destek, aile birleştirme ve kayıpların bulunması, insani yardım çalışanlarının ve malzemelerinin korunması, çatışma bölgelerinde görev yapan sivil yardım personelinin can güvenliğinin sağlanması, yardımların gasp edilmeden doğrudan ihtiyaç sahiplerine ulaştırılabilmesi için yerel silahlı gruplar ve silahlı kuvvetlerle güvenli geçiş ve dokunulmazlık teminatı almak üzere yapılan sahadaki diğer kritik müzakere çalışmalarıdır (Kavak, 2023).

İnsani diplomasi aktör dağılımı her ne kadar çeşitlilik gösterse de krize müdahale açısından ve finansal olarak en büyük destek hükümetler-

den gelmektedir. 2025 Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre 2024 yılında küresel insani yardımların %82,93'ü hükümetler ve Avrupa Birliği kurumları tarafından gerçekleştirilmiştir. Öyle ki bu oran 2020-2024 yılları arasında da bir değişiklik göstermemiş; hükümetler ve AB kurumlarının toplam insani yardım içerisindeki ortalama katkı yüzdesi son beş yılda %81,13'tür (ALNAP, 2025). Bu sebeple son yıllardaki küresel insani yardım durumunun genel tablosuna da bakmak yerinde olacaktır.

Küresel İnsani Yardım Ekosisteminde Genel Durum

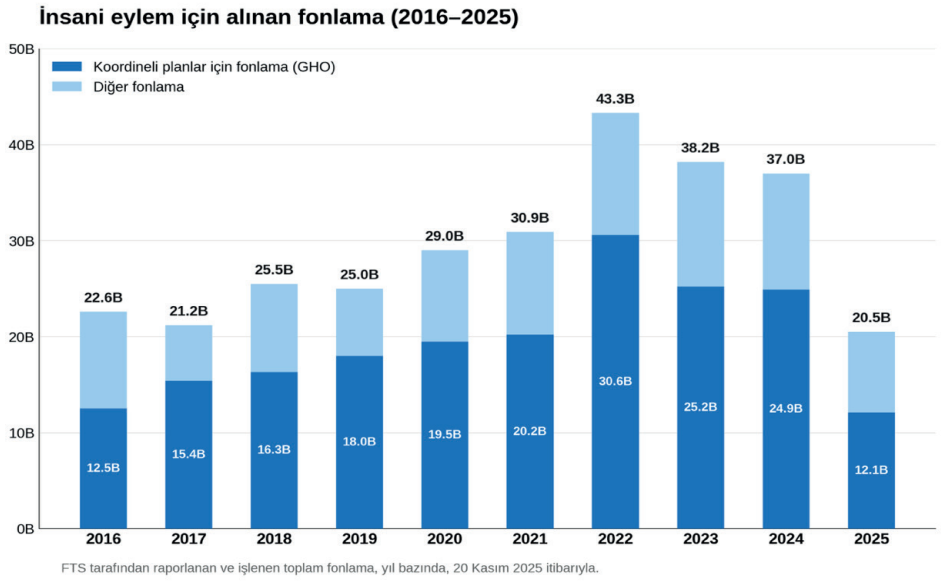
Dünyadaki artan savaş, çatışma ve insani krizlere rağmen küresel insani yardım finansmanındaki tablo giderek kötüleşmekte ve gelecek projeksiyonları da insani yardımların düşeceğini göstermektedir. Pandemi dönemi sonrası artan insani yardım finansmanı 2023 yılı itibarıyla düşüşe geçmiştir. Şekil 3'te gösterildiği gibi 2025 Küresel İnsani Yardım Raporuna göre en fazla bağışta bulunan 10 ülke ve kurum 2024 yılında insani yardım fonunda %8,1 ile %22 arasında kesintiye gitmiştir (ALNAP, 2025)

Şekil 3. Ülkelerin Yıllara Göre İnsani Yardım Fonundaki Değişim

Kaynak: ALNAP, 2025

Benzer bir tablo, OCHA'nın 2026 raporunda da tespit edilmiştir. OCHA'ya (2026) göre küresel insani eylemler için toplam fon 2016-2022 yılları arasında düzenli bir artış sergileyerek 43,3 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak 2023 yılında insani yardım fonu 38,2 milyar dolara, 2025 yılında ise %44,6'lık bir azalmayla 20,5 milyar dolara gerilemiştir. İnsani yardım fonundaki bu ciddi gerileme, yaklaşık olarak 2017 insani yardım fon miktarlarına karşılık gelerek 8 yıl önceki finansmana düştüğünü göstermektedir.

Şekil 4. 2016-2025 Küresel İnsani Yardım Fon Dağılımı

Kaynak: OCHA, Global Humanitarian Overview, 2026

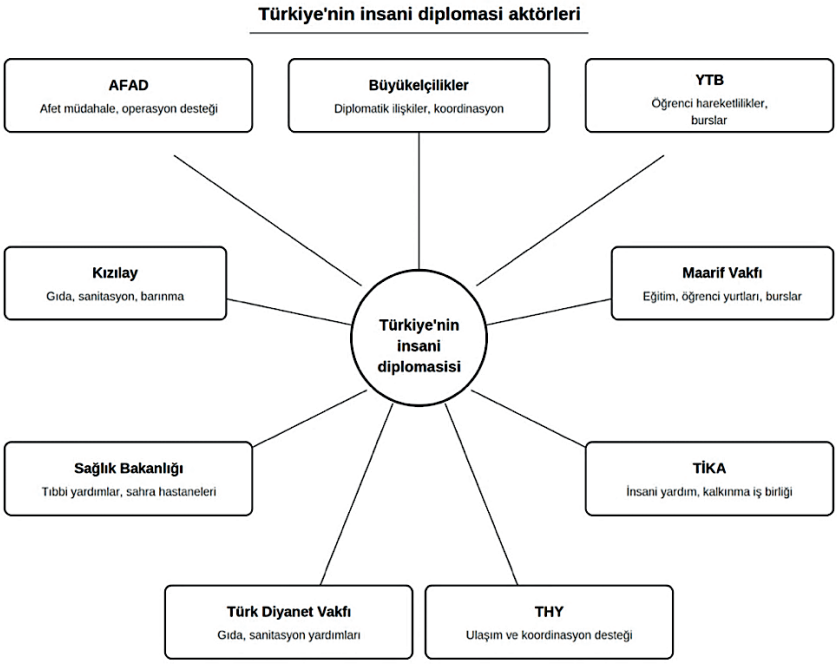
Bir taraftan krizlerin çözümü için gerekli insani yardım fonlarında sert kesintiler yaşanırken, diğer taraftan çatışma bölgeleri sahadaki insani yardım görevleri için giderek daha ölümcül ve riskli yerlere dönüşmektedir. Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) raporuna göre, artan çatışmalar nedeniyle 2022 yılında öldürülen insani yardım personel sayısı 119 iken bu rakam 2023'te 296'ya ve 2024 yılında ise 385'e ulaşarak rekor kırmıştır. Yine 2024 yılında 168 Birleşmiş Milletler personeli öldürülmüştür. İnsani yardım personel kayıplarının büyük bir kısmı 2022 yılı sonrasında Gazze, Sudan ve Ukrayna'daki savaşlardan kaynaklanmaktadır. (OCHA, 2025a; UN 2025, 2025c) Hayatını kaybeden tüm bu insani yardım personeli sayısının anlamı açıktır. Küresel insani yardım ekosistemi, artan çatışmalar, yüksek düzeyde yardım fonu kesintileri ve insani yardım personeline yönelik artan saldırı "vahşeti" karşısında daha kırılgan ve zayıf bir görünüm sergilemektedir. Bu sebeple sağduyulu ve akılcı devletlerin yürüttüğü insani diplomasiye ihtiyaç çarpıcı düzeyde fazladır. Bu konuda Türkiye güçlü ve cömert bir insani diplomasi aktörü olarak sahada birçok faaliyette bulunmaktadır.

Yükselen Bir Güç: Türkiye'nin Çok Boyutlu İnsani Yardım Faaliyetleri

Türkiye, insani diplomasi kavramsallaştırmasından çok önce başlattığı ve 30 yılı aşan bir insani yardım tecrübesine sahiptir. Türkiye, uzun yıllardır doğal afetler, savaş, yoksulluk ve toplumsal çatışmalar nedeniyle zor durumda kalan ülkelere ve sivillere yardım etmektedir. 1992 yılında Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TİKA) kurulmasıyla insani yardım faaliyetlerinde kurumsallaşma süreci başlamıştır. TİKA, Soğuk Savaş sonrası, başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere, tarihî ve kültürel bağlara sahip bölgelerde güçlü bir iş birliği geliştirmeyi hedeflemektedir (TİKA, 2026).

Türkiye'nin kendi bölgesine ve Afrika'ya olan ilgisinin artması da insani yardım faaliyetlerinin gelişiminde belirleyici olmuştur. Türkiye, iki kutuplu Soğuk Savaş döneminde Batı ittifakıyla uyumlu bir dış politika izlemiş, bu süreçte Orta Doğu ve Afrika coğrafyalarına yönelik ciddi bir diplomatik ilgi geliştirmemiştir. Türkiye'nin Afrika ile sınırlı düzeyde kalan ilişkileri, 1998 yılında açıklanan "Afrika Açılım Politikası" ile yeni bir boyut kazanmış; bu açılımla birlikte siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları kapsayan bütünlüklü bir eylem planı hayata geçirilmiştir (Özkan ve Akgün, 2010; Eren, 2022). Bu dönemden itibaren Türkiye, Orta Doğu, Balkanlar ve Afrika'ya olan ilgisini sistematik olarak artırmaya başlamıştır.

Özellikle, Türkiye'nin Afrika ilgisinin dış politika söylemi düzeyinde belirgin bir dönüşüme uğraması, 2002 yılı sonrasına, AK Parti dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde Türkiye, çok boyutlu, çok kimlikli ve komşularla sıfır sorun temelinde bir dış politika vizyonu benimsemiş; bu vizyondaki belirgin eğilim Afrika ile olan ilişkilerine de doğrudan yansımıştır (Davutoğlu, 2008). 2002 yılında Afrika Birliği'ne misafir katılımcı olarak katılan Türkiye, 2005 yılında gözlemci üye konumuna yükselmiş ve aynı yıl "Afrika Yılı"nı ilan ederek kıtadaki diplomatik misyon sayısını hızla artırmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-f). Günümüzde Türkiye, Çin, ABD ve Fransa'dan sonra Afrika kıtasında en fazla diplomatik misyonla temsil edilen ülke konumundadır (Orakçı, 2022). Türkiye'nin Afrika açılımındaki bir diğer kritik dönüm noktası, 2008 yılında ilk kez gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi olmuştur. Bu zirvede Türkiye Afrika Birliği'nin stratejik ortağı olarak kabul edilmiştir. Yıllar içerisinde Afrika ile bağlarını güçlendiren Türkiye, 2013 yılında açılım politikasını bir adım daha ileri taşıyarak siyasi, ekonomik, yatırım, kültür, askeri ve güvenlik projelerini de içeren kapsamlı bir "Afrika Ortaklık Politikası"na geçmiştir. Tüm bu politikalar, TİKA ile başlayan Balkan ve Orta Asya'ya yönelik insani yardımların Afrika'da da yoğunlaşmasına olanak sağlamıştır.

Şekil 5. **Türkiye'nin İnsani Diplomasi Aktörleri**
Kaynak: (Şekerci, 2024)

Şekil 5'te gösterildiği gibi, Türkiye uluslararası insani yardımlarını geniş bir insani diplomasi aktör ağıyla iş birliği ve koordinasyon içinde yürütmektedir. Türkiye, insani diplomasi faaliyetlerini başta Dışişleri Bakanlığı, TİKA, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türk Kızılayı olmak üzere, Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk Hava Yolları (THY) ve Sağlık Bakanlığı gibi birçok farklı aktörle yürütmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025). Burada Dışişleri Bakanlığı, tüm uluslararası insani yardımlarda koordinasyon ve iş birliğini sağlarken, 60 ülkede 62 koordinasyon ofisi ile 150'den fazla ülkede faaliyet gösteren TİKA ise gıda, barınma, sağlık ve eğitim alanlarında yardım ve kalkınma iş birliği projeleri yürütmektedir. Acil insani yardımların ulaştırılmasında ise Türk Kızılayı ve AFAD, afet ve acil durum müdahale faaliyetlerinde kritik rol oynamaktadır (TİKA, 2026; AFAD, 2021). Bu konuda Sağlık Bakanlığı ise uzmanlık alanındaki sağlık taraması hizmetleri, sahra hastaneleri ve sağlık eğitim faaliyetleri ile medikal tıbbi insani yardımlarla ön plana çıkmaktadır.

Diğer yandan, 2016 yılında kurulan ve eğitim alanında yurt dışında okul açma yetkisine sahip tek tüzel kişilik olan Maarif Vakfı, yurt dışında okul

öncesinden üniversiteye kadar her düzeyde eğitim vermekte; birçok okulu ile burs, eğitim desteği ve yurtlar aracılığıyla öğrencilere barınma imkânları sunmaktadır (Maarif Vakfı, 2024). Benzer şekilde uluslararası öğrenci burslarını koordine eden Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ise eğitim ve burs yardımları sağlayan diğer önemli aktörlerden biridir. Türkiye Diyanet Vakfı ise dünyanın 149 ülkesinde, eğitimden kültüre kadar uzanan sosyal ve dinî hizmetleri destekleyerek uluslararası yardım faaliyetlerine katılmaktadır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2025; Türkiye Diyanet Vakfı, 2026). Bu aktörlerin ulaşım ve dağıtım hizmetlerini Türk Hava Yolları sağlamaktadır. Tüm bu aktörlerin sahadaki iş birliği ve koordinasyonu ise dünyanın en büyük 3. diplomatik ağına sahip (Asan, 2024) Türkiye'nin büyükelçilikleri tarafından desteklenmektedir.

Türkiye'nin farklı aktörleri, insani yardım çalışmalarını kendi tüzel kişilikleri dahilinde raporlandığı için tek bir bütünsel insani yardım raporuna ulaşmak mümkün olmasa da Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC) tarafından paylaşılan resmi veriler, Türkiye'nin 2015-2021 yılları arasındaki dönemde milli gelirine kıyasla sağladığı kalkınma ve insani yardımlarla, küresel çapta "en cömert ülke" unvanına sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bu istikrarlı ve cömert tutumu 2023 yılı verileriyle de teyit edilmiş; büyük bir kısmı (yaklaşık %80) acil insani yardımlara ayrılan 6,9 milyar dolarlık dış yardım hacmiyle Türkiye, küresel ölçekte en cömert ülkeler arasında bulunmaya devam etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

Türkiye, ülke ya da bölge ayırt etmeksizin insani yardıma ihtiyacı olan ülkelere el uzatmaktadır. Rakamlar bu küresel vizyonun boyutunu açıkça ortaya koymaktadır; öyle ki yalnızca 2024 yılında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 24 ülkeye, Türk Kızılayı ise 39 ülkeye insani yardım operasyonu gerçekleştirmiştir. Özellikle Ortadoğu'da Gazze'ye yönelik yardımlar devasa bir hacme ulaşmış; 7 Ekim 2023'ten bu yana bölgeye sevk edilen insani yardım malzemeleri yaklaşık 100.000 tona ulaşarak Türkiye'yi bölgeye en fazla ayni yardım yapan ülke konumuna taşımıştır. Benzer şekilde Afrika'da, yaklaşık 30 milyon kişinin insani yardıma muhtaç olduğu Sudan'da acil gıda ve tıbbi malzeme desteğinin yanı sıra Nyala'daki Türk-Sudan Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne yönelik kritik sağlık altyapı desteği sunulmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

Türkiye'nin insani yardım faaliyetleri yalnızca yakın coğrafyasıyla sınırlı kalmamış, Latin Amerika ve Karayipler bölgesine de uzanmıştır. El Salvador, Ekvator, Kolombiya, Küba, St. Vincent ve Grenadinler, Gre-

nada, Jamaika ve Barbados gibi ülkelerde yaşanan doğal afetler sonrasında Türkiye hızla harekete geçerek acil insani müdahalelerde bulunmuştur. Bu durum, Türkiye'nin insani diplomasi çalışmalarının küresel bir niteliğe sahip olduğunu ve ihtiyaç duyan her bölgeye yardım ettiğini göstermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

Diğer yandan, küresel insani yardım raporu (Global Humanitarian Assistance Report) da Türkiye'ye uluslararası insani yardım konusunda diğer ülkelerle karşılaştırılabilir bir çerçeve sunmaktadır. Türkiye, 2012-2018 yılları arasında uluslararası yardım miktarını sürekli artırmıştır. Bu durum, 8,4 milyar ile 2018'de en yüksek seviyesine ulaşmış, 2019-2023 yılları arasında ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. (B.kz. Şekil 6). Yine belirtmek gerekir ki küresel insani yardım raporlarında "Türkiye'nin bu yardımlarının büyük bir kısmının Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere yapılması sebebiyle diğer uluslararası yardımlarla karşılaştırılamaz olduğu" her yılki raporda Türkiye'ye şerh düşülmüştür (Development Initiative, 2023). Öte yandan, 2025 yılındaki raporda Türkiye'ye hiç yer verilmemiştir (ALNAP, 2025).

Şekil 6. Türkiye'nin Uluslararası İnsani Yardımları 2012-2023[21]

21. Bu şekil, Global Humanitarian Assistance Report (GHA)'un 2012-2023 yılları arasında raporlarından derlenerek oluşturulmuştur.

Türkiye'nin uluslararası insani krizlere karşı on yıllardır devam eden yüksek miktardaki insani yardım ve kalkınma desteklerinin yanında, krizlerin kalıcı çözümü ve çatışmaların engellenmesi amacıyla insani diplomasinin üçüncü boyutu olan barışın inşası için müzakere, arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık rollerinde de bulunmaktadır. Türkiye'nin bu barış inşası çalışmalarının temeli ise on yıllık bir söylemsel tarihe sahip "girişimci ve insani diplomasi" dış politikasına dayanmaktadır.

Girişimci ve İnsani Dış Politika: Türkiye'nin Uluslararası İnsani Kriz Yönetimi ve Stratejileri

Türkiye'nin 2017 yılında ortaya koyduğu "Girişimci ve İnsani Dış Politika" kavramı, iki temel boyuta sahiptir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). Bu politikanın girişimci yönü, küresel belirsizlikler ve dönemsel koşullar karşısında "sahada ve masada güçlü" bir etki yaratmayı hedeflemektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018). Bu yaklaşım, siyasi, askeri, ticari, kültürel ve insani alanlardaki iş birliklerini "küresel" bir bakış açısıyla, aktif, çok katmanlı ve çok taraflı bir şekilde yürütme vizyonunu yansıtır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

Diğer taraftan, Türk dış politikasının insani boyutunu ise insanı merkeze alan, her türlü ayrımcılığı ve dışlanmayı reddeden, farklı kültürlerin ortak değerlerini öne çıkaran, bölgesel ve küresel insani krizlere müdahale eden, çatışma çözümü ve barış inşasında arabuluculuk rolü üstlenen şeffaf bir duruş oluşturmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-a).

Özellikle Türkiye'nin küresel bir sağlık krizi olan pandemi ve sonrasında girişimci ve insani diplomaside dönüşümler gözlemlenmeye başlamıştır. Koronavirüs salgını sonrası uluslararası sistemdeki dönüşümün hızlanması, uluslararası rekabetin artması, ortak bir tutum sergileyemeyen sistem ve küresel yönetişimdeki eksiklikler, Türkiye'yi kendi kapasitesini ve dayanıklılığını artırıcı dış politikasında yönetişim ve kriz yönetimine odaklanan bir dış politika izlemeye yöneltmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu durum sonraki yıllarda da Türkiye'nin küresel sistemin eksiklik ve yetersizliklerine işaret eden, küresel adalete ve kırılganlıklara karşı hem söylemsel hem de eylemsel vurgusunun artmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı 2022 yılına girerken Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikasını şu sözlerle tanımlamıştır:

> *"Türkiye, girişimci ve insani dış politika anlayışıyla bir yandan daha adil bir dünya inşa edilmesi için daha kapsayıcı, şeffaf ve*

hesap verebilir birçok taraflı sistem için çaba sarf etmekte; diğer taraftan, krizlerle çevrili bir coğrafyada milli çıkarları ile tarihi sorumlulukları çerçevesinde sahada ve masada etkin varlık göstermektedir" (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021a).

Yine Türkiye, 2023 yılında da girişimci ve insani dış politika söylemini sürdürmüş ancak bu dönem ve sonrasında "Dünya Beşten Büyüktür" ve "Daha Adil bir Dünya Mümkün" yaklaşımıyla küresel sistemdeki adaletsizliklere dikkat çekmiş ve krizlerin yönetiminde etkin rolüne daha fazla vurgu yapmaya başlamıştır:

*"Türkiye, girişimci ve insani dış politikasıyla, Sayın Cumhurbaşkanımızın "Dünya Beşten Büyüktür" şiarı ve "Daha Adil bir Dünya Mümkün" anlayışıyla, bir taraftan daha adil bir dünya inşa edilmesi için kapsayıcı, şeffaf ve hesap verebilir bir küresel yönetişim sistemi tesis edilmesi için çaba sarf etmektedir. Diğer taraftan Türkiye, krizlerle çevrili bir coğrafyada milli çıkarları ile tarihi sorumlulukları çerçevesinde sahada ve masada etkin bir varlık göstermektedir." (*T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a*).*

Türkiye, "girişimci ve insani dış politika" söylemini 2016-2023 yılları arasında 8 yıl boyunca istikrarlı bir şekilde sürdürmüş; sonrasında ise bu dış politikayı da kapsayan sistemdeki değişime ayak uydurarak perspektifini genişletmiş, dış politikasında küresel adalet, insan odaklılık ve krizlerin kalıcı çözümünde aktör olma rolüne ağırlık vermiştir. Türkiye, 2025 yılındaki dış politika başlığını "Belirsizlikler Çağında Kararlı ve Güçlü Türk Politikası" olarak belirleyerek mevcut küresel sistemi:

"Belirsizliklerin ve artan güç rekabetinin damga vurduğu, farklı bölgelerde ortaya çıkan kriz ve ihtilafların barış ve istikrarı tehdit ettiği, çok taraflılığın ve evrensel değerlerin erozyona uğradığı, mevcut küresel yönetişim mekanizmalarının yetersiz kaldığı ve tüm bunların sonucunda küresel adaletsizliklerin emsali görülmemiş bir boyuta ulaştığı bir dönem" (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024a) olarak tanımlanmaktadır.

Buna karşın, Türkiye bir taraftan uluslararası sistemin değişmesi gerektiğini belirtirken diğer taraftan küresel sistemi "daha adil, barış, güvenlik, istikrar ve refahın temin edildiği, etkili, kapsayıcı ve insanlığı kucaklayıcı bir uluslararası sistem" olarak talep etmekte ve böylece küresel krizlerin yönetiminde kararlı bir rol oynayacağının altını çizmektedir. Bu kapsamda Türkiye 2026 yılı için ise dış politika başlığını *"Türkiye Yüzyılında Etkin ve Kararlı Dış Politika"* söylemiyle belirleyerek, amacını

"bölgesel barışı, istikrarı ve iş birliğini güçlendirmeyi, bölgesel refahı artırmayı, uluslararası ilişkilerin çok-taraflı kurumsal zeminini pekiştirerek hedeflerini ilerletmeyi ve küresel sistemin daha adil bir yapıya kavuşturulması çabalarına destek vererek uluslararası toplumun ortak menfaatlerinin hayata geçirilmesi…" şeklinde ifade etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Bu bakımdan, Türkiye artık "hamle üstünlüğünü elde etmek" üzerine (Çavuşoğlu, 2020a) çalışan, girişimci bir dış politika yürüten, kendini "sistem kurucu" ülke olarak (Fidan, 2023) krizlerin çözümünde belirleyici ülke rolünü sahiplenmektedir. Bu konuda Türkiye, *"uluslararası meselelerin çözüme kavuşturulmasına yönelik girişimlere öncülük eden ve küresel istikrarın tesisinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek için kuvvetli bir irade ortaya koyan Türkiye, bölgesel ve küresel ölçekte barış, istikrar ve iş birliği çabalarında ön saflarda yer alan bir aktör"* (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024) olarak kendini konumlandırmaktadır.

Şekil 7'de gösterildiği gibi, Türkiye'nin krizlerin çözümü için uzun yıllardır açıkladığı stratejiler bir araya getirildiğinde, birbirini destekleyen ve tamamlayan çok boyutlu insani kriz yönetimi stratejileri ortaya çıkmaktadır. Bu yapının merkezinde, krizler ortaya çıkmadan veya büyümeden önce önlemeyi amaçlayan ön alıcı diplomasi yer almaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye uluslararası sorunların barışçıl çözüm yöntemlerinden biri olan arabuluculuk konusunda küresel ölçekte farkındalık yaratılması ve kapasite inşası çalışmalarında öncü rol oynamaktadır. Türkiye, sahada bilfiil yürüttüğü uluslararası barış arabuluculuğu faaliyetlerini Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) çerçevesinde yürütmektedir. Bu proaktif yaklaşım, sahada girişimci ve insani yaklaşımla desteklenmektedir. Türkiye insani krizlere müdahalede barış inşası süreçlerine de dahil olarak sahada ve masada etkin bir rol oynamaktadır. Bu sahada ve masadaki etkin rolünde bölgesel sahiplenme, barış ve istikrar hedefleri doğrultusunda çok taraflı bir strateji yürütmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Çok taraflılık ve barış vurgusu ise "daha adil bir dünya" söylemiyle herkes için küresel adalet yaklaşımıyla birleşmektedir. Türkiye, tüm stratejilerini uygularken kendi kapasitesini, direncini ve kriz yönetimi becerilerini artırmaya odaklanan proaktif bir kapasite geliştirme politikası izlemektedir. Özellikle küresel sağlık krizleri gibi belirsizliklerin arttığı dönemlerde bu direnç inşası kritik önem taşımaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a).

Benzer şekilde, Türkiye, 2024-2028 dış politika strateji planında da belirttiği gibi bölgesinde ve ötesinde güvenlik ve istikrara destek ver-

meyi, kalkınma ve insani yardımların desteklenmesini, uluslararası sistemin güçlendirilmesini, çok taraflılığın tesis edilmesini ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesini amaçlamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024b)

Şekil 7. Türkiye'nin İnsani Kriz Yönetimi Stratejileri

Uluslararası insani krizlerin yönetiminde kullanılan tüm bu stratejiler, Türkiye'nin kalıcı çözüm amacıyla sistemsel bir barış ve adalet inşasına odaklandığını göstermektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin uluslararası krizlerin yönetimindeki stratejisini, bölgesel barış, istikrar, iş birliği ve çok taraflı kurumsal zeminde küresel adalet vurgusu içeren bir müzakere süreci olarak özetlemek mümkündür. Dış politikadaki bu ivme değişimi, özellikle pandemi sonrasında dünyayı etkileyen küresel insani ve sağlık krizlerindeki Türkiye'nin rolünde ve uygulamalarında kendini göstermiştir.

Barış İnşasında Köprü Kurmak: Türkiye'nin Kriz Yönetimi, Arabuluculuk Çalışmaları ve Uluslararası Arenadaki Yansımalar

Türkiye'nin uluslararası insani yardım ve kalkınma destekleriyle şekillenen insani diplomasi çalışmaları, küresel sistemdeki artan belirsizlikler, kırılganlık ve bölgesel krizlerin yoğunlaşmasıyla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle COVID-19 pandemisinin tüm dünyayı etkile-

yen bir sağlık krizine dönüşmesiyle Türkiye hem insani yardım hem de çatışma arabuluculuğu alanlarında daha aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin pandemi sürecinde ve sonrasında yönettiği, dahil olduğu ya da katkıda bulunduğu küresel ve bölgesel kriz yönetimi süreçleri, arabuluculuk girişimleri ve bunların uluslararası alandaki yansımaları ele alınacaktır. Çalışmada tüm kriz yönetimi vakaları yerine küresel ve bölgesel etki yaratan kriz yönetimi başlıkları incelenmektedir.

Covid-19 Pandemisi ve Türkiye'nin Uluslararası Sağlık Krizi Yönetimi

Covid-19 pandemisi, tüm dünyayı etkisi altına alan küresel bir sağlık krizi olarak gelişmekte olan ülkelerin sağlık altyapısını olumsuz etkilemiştir. Bu durumdan en çok etkilenenler ise çocuklar ve kadınlar gibi kırılgan nüfus grupları olmuştur. Ayrıca salgın, kişisel hijyen ve bakım malzemelerine erişim sorunlarını daha da derinleştirerek tıbbi insani yardım malzemelerine olan talebin artmasına yol açmıştır (OCHA, 2021). Buna karşın, dünya birçok açıdan bu krizde etik dışı davranışlar ve ulusal bencillikler nedeniyle sınıfta kalmıştır. Pandemi, ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farkı nedeniyle eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirmiştir. Bir yandan, sağlık sistemleri sorunlu olan gelişmekte olan ülkeler, COVID-19 ile mücadele için gerekli temel tıbbi ekipman ve malzemelere erişimde zorluklar yaşarken, öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği (AB) gibi gelişmiş ülkeler, stokladıkları COVID-19 aşılarının milyonlarca dozunu son kullanma tarihleri geçtiği için imha etmek zorunda kalmıştır (Demren ve Şekerci, 2024). Sadece Amerika Birleşik Devletleri 82 milyon doz aşıyı çöpe atmıştır (Massie, 2022). Bu durum eşitsizlikleri derinleştiren ve kırılganlıkları artıran uçurumu büyütmüştür.

Yine, pandemi döneminde AB ülkeleri kendi aralarındaki birlik ruhuna uymayan, rekabetçi ve etik dışı uygulamalara imza atmıştır. Almanya ve Fransa maske ve koruyucu ekipman gibi tıbbi malzemelerin ihracatını yasaklamış ve kısıtlamıştır. Bu durum salgından en çok etkilenen ülkelerden biri olan İtalya gibi ülkelerin malzemeye erişimini engellemiştir (The New York Times, 2020). Ayrıca Fransa hükümeti, ülkedeki tüm maske stoklarına el koyduğunu açıklamış; Almanya ise koruyucu ekipmanların sınır dışına çıkarılmasını yasaklamıştır (Baker McKenzie, 2020). Öyle ki İtalya, AB ülkelerinden tıbbi malzeme yardım talebinde bulunduğunda bile hiçbir AB üyesi ülke bu çağrıya olumlu yanıt vermemiştir. (Foreign Policy, 2020). İtalya'nın bu duruma tepkisi üzerine Avrupa Komisyonu Başkanı

Ursula von der Leyen, İtalya'dan özür dilemiştir. (Henley, 2020). Aynı şekilde, AB ülkeleri ulusal sınırlarını kapatarak vatandaşların ve malların geçişini engellemiştir. Kriz, tıbbi malzemelerin ve gıdanın nakliyesinde kilometrelerce süren kuyruklara neden olmuştur. (BBC News, 2020).

Böyle bir küresel sağlık krizi ortamında Türkiye birçok farklı ülkeye insani ve tıbbi yardımda bulunmuştur. Türkiye, dünya genelinde artan tıbbi malzeme ve ekipman ihtiyacına yanıt olarak onlarca ülkeye tıbbi insani yardım sağlamıştır. Benzer şekilde, pandeminin uluslararası ulaşım ağları üzerindeki etkisi nedeniyle yurt dışında mahsur kalan Türk vatandaşlarını tahliye etmiştir. Türkiye, COVID-19 pandemisi sırasında 161 ülkeye yardımda bulunmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2022b). Bu yardımların 133'ü doğrudan hibe olarak gönderilirken (Dışişleri Bakanlığı, 2022b), diğer yardımlar nakit transferi veya ihracat/satın alma izinleri yoluyla sağlanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2021b, s. 371).

Pandemi sürecinde Türkiye, "girişimci ve insani dış politikası" çerçevesinde bölgesel ve uluslararası iş birliğine vurgu yapmıştır. İhtiyaç sahibi ülkelere tıbbi ekipman ve malzeme sağlayarak yumuşak gücünü göstermiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2021b). Türkiye sadece bölgesel düzeyde değil, tıbbi malzeme, ekipman, mali yardım ve satış/ihracat izinlerinin kolaylaştırılması yoluyla uluslararası düzeyde de insani yardım faaliyetlerinde bulunmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021). Benzer şekilde Türkiye, ihtiyaç sahibi yüzlerce ülkeye "tanı kitleri, eldivenler, koruyucu tulumlar, önlükler, yüz siperleri, gözlükler, maskeler, dezenfektanlar ve PCR cihazları" gibi hayati öneme sahip tıbbi ekipman ve malzemeler şeklinde yardım sağlamıştır. Türkiye'nin ürettiği yerli ventilatörler, ihtiyaç sahibi ülkelere ihraç edilmiş ya da hibe edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye kendi ürettiği TURKOVAC aşısını birçok ülkeye de bağışlamıştır (Demren & Şekerci, 2024).

Diğer taraftan, Türkiye'nin pandemi döneminde 72 ülkeye gönderdiği tıbbi yardım (Güngör, 2021) uluslararası kamuoyuna yansımış, haber medyasında gündem olmuş ve yardım yapılan ülkelerle olan ikili ilişkilere de olumlu yansımıştır. Türkiye, pandeminin başında ABD, İngiltere, Çin, İtalya ve İspanya başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkeye ve ihtiyaç sahibi diğer ülkelere medikal yardımlarda bulunmuştur (Akman, 2020; BBC, 2020; Boztepe, 2020). Türkiye, pandemi döneminde sadece yardım etmekle kalmamış, medikal tıbbi yardımların yumuşak gücünü de kullanarak uluslararası yardım iletişimini yürütmüştür. Bu konuda Türkiye, gönderdiği yardımların üzerine T.C. Cumhurbaşkanlığı Forsu, Türk Bayrağı ve Hz. Mevlana'nın *"Ümitsizliğin ardında nice ümitler var. Karanlığın*

ardında nice güneşler var." sözüne yer vermiştir. Benzer şekilde dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da X hesabındaki paylaşımında "Girişimci ve İnsani Dış Politika" ve "Güçlü Türkiye" etiketleriyle Hz. Mevlana da aynı sözleri paylaşmıştır (Çavuşoğlu, 2020b).

Şekil 8. Türkiye'nin İtalya ve İspanya'ya Gönderdiği Yardım Malzemeleri

Kaynak: (Akman, 2020; Çakmak, 2020)

Şekil 9. İtalya ve İspanya'nın Türkiye Yardımları Paylaşımı

Kaynak: (González, 2020; Italy at NATO, 2020)

Öte yandan uluslararası arenada Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu tıbbi ve medikal ekipman yardımlarından övgüyle bahsedilmiş, birçok ülkeden teşekkür mesajı gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin İspanya ve İtalya'ya gönderdiği yardımlara ilişkin NATO açıklama yapmış. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, X hesabı üzerinden *"#NATO dayanışması eylemde: Türkiye, #COVID19'a karşı ortak mücadelemizi desteklemek için bugün İtalya ve İspanya'ya tıbbi malzeme yüklü bir kargo uçağı gönderiyor. NATO müttefiklerinin afet yardım merkezimiz aracılığıyla birbirlerini desteklediğini görmekten gurur duyuyorum. #BirlikteDahaGüçlüyüz,"* paylaşımında bulunmuştur (NATO, 2020; Çakmak, 2020).

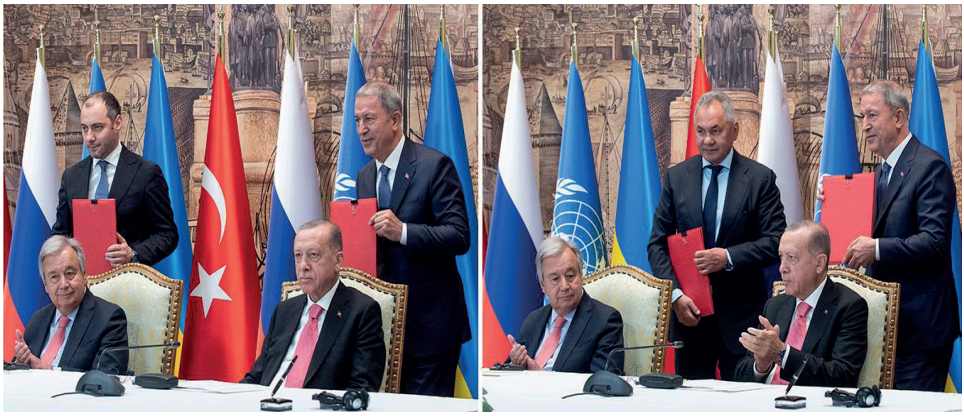
Yine İtalya Dışişleri Bakanı Di Maio, *"Bugünkü yardım bizim için çok önemli. Cumhurbaşkanı Erdoğan'a, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'na ve Türk halkına dayanışmaları için teşekkür ediyoruz."* (Kaya, 2020) açıklamasında bulunmuştur. İtalya'nın NATO Daimî Temsilciliği de "Birlikte güçlüyüz" ve "Biz NATO'yuz" etiketleriyle "Türk dostlarımıza dayanışmalarından ötürü müteşekkiriz" paylaşımında bulunmuştur (Çetin, 2020a). Benzer şekilde, İspanya Dışişleri Bakanı Arancha González Laya da X hesabından Millî Savunma Bakanlığı'nın (MSB) ilgili mesajını paylaşarak ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nu etiketleyerek, Türkiye'ye teşekkür etmiştir (Çetin, 2020b). Tüm bu mesajlar, Türkiye'nin pandemi dönemindeki tıbbi yardımlarla küresel sağlık krizinin yönetimine verdiği yanıtların hem insani diplomasi açısından somut çıktılarını hem de uluslararası toplumdaki olumlu yansımalarını göstermektedir.

Ukrayna Tahıl Koridoru: Küresel Gıda Krizinin Yönetiminde Türkiye'nin Rolü

22 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasıyla başlayan Ukrayna-Rusya savaşı, tüm dünyayı büyük bir gıda kriziyle baş başa bırakmıştır. 2017-2021 yılları arasında dünya buğday ihracatı sıralamasında Rusya birinci, Ukrayna ise beşinci sırada yer almakta ve bu iki ülke dünya buğday ihracatının toplamda yüzde 30'unu karşılamaktaydı. Benzer şekilde, mısır, arpa ve ay çekirdeği gibi diğer tarım ürünlerinin üretimi ve ihracatında bu iki ülke de önemli bir konumda yer alıyordu (Gedikoğlu, 2023). Ancak bu iki ülkenin savaşa girmesi, dünyaya tahıl tedarikinde ve ihracatında ciddi riskler ve krizler yaratmıştır.

Bu konuda Türkiye, bu küresel gıda krizine karşı Birleşmiş Milletler ile harekete geçmiş; Rusya ve Ukrayna arasındaki dengeli bir ilişki yürüten ve her iki tarafla da iletişimi sürdüren bir aktör olarak, taraflar arasında bir anlaşmaya varılmasını sağlamıştır. Bu kapsamda, 22 Temmuz 2022 tarihinde "Karadeniz Tahıl Koridoru" (Black Sea Grain Initiative) olarak adlandırılan anlaşma, Rusya, Ukrayna, Türkiye ve Birleşmiş Milletler (BM) arasında İstanbul'da imzalanmıştır. Anlaşma törenine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri António Guterres, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ukrayna Altyapı Bakanı Oleksandr Kubrakov, Türkiye Savunma Bakanı Hulusi Akar ve Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu katılmıştır. (Bkz.k.z. Şekil 10). Anlaşma kapsamında, Ukrayna gemileri mayınlı bölgelerden kaçınarak kargo gemilerini Karadeniz'in uluslararası sularına yönlendiriyor. Gemiler daha sonra kararlaştırılan deniz insani yardım koridoru boyunca İstanbul'a doğru ilerliyordu. Ukrayna liman-

larına giden ve gelen gemiler ise İstanbul'da kurulan Rus, Türk, Ukraynalı ve BM müfettişlerinden oluşan Ortak Koordinasyon Merkezi ekipleri tarafından denetleniyordu (UN, 2023). Girişim, Rusya'nın anlaşmayı askıya alması sonucunda 17 Temmuz 2023'te üçüncü döneminin ardından yenilenmemiştir.

Şekil 10. *Karadeniz Tahıl Koridoru İmza Töreni*

Kaynak: UN, 2023

Tahıl Koridoru Anlaşması sonucunda anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Ağustos 2022 ile 20 Haziran 2023 tarihleri arasında taşınan toplam tahıl miktarı 33 milyon ton olmuştur. Türkiye limanlarına gelen miktarın 3 milyon 659 bin ton olmakla birlikte, en fazla yük 7 milyon 662 bin 808 ton ile Çin'e gitmiştir (Millî İstihbarat Teşkilâtı, 2023). Koridordan geçen tahılın yüzde 40'ı Avrupa'ya, yüzde 30'u Asya'ya, yüzde 13'ü Türkiye'ye, yüzde 12'si Afrika'ya ve yüzde 5'i Orta Doğu'ya taşınmıştır (Özer, 2023). Girişim sonucunda Dünya Gıda Programı Ukrayna'dan yaklaşık 750.000 ton tahıl satın almış ve bu tahıl Afganistan, Etiyopya, Somali ve Sudan gibi gıda krizi olan bölgelere gönderilmiştir. Kısmen bunun sonucunda, tahıl fiyatı ton başına 1.360 dolardan düşerek 800 dolara gerilemiştir (Wintour, 2023).

Her ne kadar Rusya girişimde tahılın sadece %3'lük bir kısmının gelişmemiş ülkelere gittiğini belirtse de koridor girişimi tahıl fiyatlarının düşük kalmasını sağlamıştır (Gupta, 2023). Ayrıca zengin ülkeler daha fazla buğday satın alsa da fazladan arzın tüm ülkelerin ödediği genel fiyatı düşürdüğü belirtilmiştir. Yapılan çalışmalarda, savaş kaynaklı fiyat artışları ve dalgalanmaların Tahıl Koridoru anlaşmasının imzalanmasının ardından nispeten durduğu ve emtia fiyatlarının düşüşe geçtiği tespit edilmiştir (Eşlik vd., 2024). Bu konuda diğer bir çalışma ise savaşın küresel buğday ve mısır piyasalarında yaklaşık 116,05 milyar dolarlık ekonomik maliyet yarattığını ve Karadeniz Tahıl Girişimi'nin fiyatları %7,9 oranında düşü-

rerek bu maliyetlerin yaklaşık 21,48 milyar dolarını telafi ettiğini göstermektedir. Ayrıca çalışmada özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin girişimden daha çok olumlu etkilendiği belirtilmiştir (Poursina et al., 2024). Ancak Rusya'nın tahıl girişiminden çekilmesi, gıda fiyatlarının yeniden dalgalanmasına neden olmuş ve gıda güvenliğini tehlikeye atmıştır (Alderman, 2023). Rusya anlaşmadan çekildikten sonra Dünya Gıda Programı'na göre 270.000'den fazla insanı bir yıl boyunca beslemeye yetecek 60 bin ton buğdayı imha etmiştir. AB ülkeleri de çiftçilerin protestoları nedeniyle karayolu ve demiryolu güzergâhlarıyla tahılın iç piyasada satışına yasak getirmiştir (Bigg, 2023).

Türkiye'nin etkin bir rol aldığı Karadeniz Tahıl Koridoru Antlaşması, küresel gıda krizine karşı harekete geçilen en kapsamlı insani diplomasi çalışmalarından biridir. Türkiye'nin sağladığı anlaşma sayesinde Ukrayna'nın işgalden sonra aylarca aksayan milyonlarca ton tahıl ihracatının yeniden başlamasına olanak sağlanmıştır. Ayrıca savaşın ilk aylarındaki ablukalardan kaynaklanan gıda kıtlığı azaltılmıştır. (Bigg et al., 2023). Türkiye'nin girişimi, dünyadaki gıda güvenliğinin kısmen sağlanmasına da imkân tanımıştır. Anlaşmanın sona ermesinden sonra, diğer aranan alternatiflere rağmen Karadeniz Tahıl Girişimi hâlâ dünya için güvenli ve düşük maliyetli bir seçenek olma özelliğini korumaktadır (Hanedar, 2023). Böylece Türkiye, Karadeniz Tahıl Koridoru girişimi ile küresel gıda krizinin çözümünde belirleyici, kilit bir rol oynamıştır. Türkiye'nin bu insani diplomasi performansı, pandemideki küresel sağlık krizi yönetimi ve yardımları sonrasında, küresel gıda krizi yönetiminde de başarılı olduğunu göstermektedir.

Afrika'da Barış İnşası: Somali-Etiyopya Arabuluculuğu

Türkiye, 2000'li yıllardan beri başlattığı "Afrika Açılımı" politikasıyla bölgenin barış, istikrar ve güven politikasına destek sağlayacak insani ve kalkınma yardımlarıyla Afrika'yı desteklemektedir. Bu konuda daha önce belirtildiği gibi, Türkiye Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini kademeli olarak ilerletmiştir. Somali, Afrika Boynuzu'nda Türkiye'nin insani diplomasi çalışmalarıyla desteklediği özgün bir örnektir. Türkiye'den TİKA ve Kızılay kurumları aracılığıyla en çok yardım alan ülkelerden biri Somali'dir. Türkiye, Somali'de beslenme yardımları, su kuyuları ve dostluk hastaneleri açmakta; ayrıca tıbbi eğitimler vermektedir (TİKA, 2020).

Türkiye-Somali ilişkileri 2011 sonrasında ivme kazanmış; mevcut kuraklık sonrasında Türkiye, TİKA ve Kızılay aracılığıyla 1 milyar doları aşan bir kalkınma yardımı sağlamıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y-d)

Türkiye'nin Somali ile olan ilişkisi yalnızca insani ya da kalkınma yardımları ile sınırlı kalmamıştır. İnsani diplomasi ile kurulan ilişkiler, diplomatik, askeri ve güvenlik alanlarındaki bağın kurulmasıyla derinleşmiştir. Türkiye, ilk olarak 2013 yılında Somali ve Somaliland arasında arabuluculuk çalışmalarında bulunmuş ve barış görüşmelerinin yapılmasında sorumluluk almıştır. Türkiye, bu konuda Somali'nin toprak bütünlüğünün korunmasını hedeflemiştir (Erel, 2013).

Öte yandan, bu krizle ilişkili olarak 2023 yılında Etiyopya'nın Somaliland ile imzaladığı ve Etiyopya'ya 50 yıllığına bölgenin Kızıldeniz kıyı şeridini ticari ve askeri amaçlarla kullanma izni veren anlaşma, bölgede krizin yeniden yükselmesine neden olmuş ve Etiyopya ile Somali arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir. Bu konuda Türkiye, Etiyopya ile Somali arasındaki sorunun barışçıl yollarla çözümü için Temmuz 2024'te Ankara'da Somali-Etiyopya görüşmeleri başlamıştır (Independent Türkçe, 2024). Bu konuda başlatılan arabuluculuk girişimi, yapılan ikili ve üçlü görüşmeler sonucunda Ankara Bildirisi'nin 11 Aralık 2024'te kabul edilmesiyle başarıya ulaşmıştır.

Şekil 11. Newyork Türkevi Somali ve Etiyopya Dışişleri Bakanları Görüşmesi

Kaynak: (T.C. Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Ankara Bildirisi'ne göre bir taraftan Somali'nin ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğüne uluslararası hukuk çerçevesinde saygı gösterilmesi, diğer taraftan ise Etiyopya'nın denize güvenli bir şekilde erişimi konusunda taraflar uzlaşmıştır. (T.C. Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2025). Türkiye'nin bu arabuluculuk çalışması, bölgenin barış ve gü-

venliğine katkı sağlamıştır. Öte yandan, bölgede krizi tırmandırabilecek güncel gelişmeler de yaşanmaktadır. Son dönemde İsrail'in Somaliland'ı tanıması (Deveci vd., 2025), Somali'nin toprak bütünlüğüne saygı duyulmaması nedeniyle başta Türkiye ve AB olmak üzere birçok ülke tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Demir, 2025). Somali ise bu duruma karşılık Katar ile savunma iş birliği anlaşması imzalamış, Türkiye ise Somali'deki askeri üssüne savaş uçakları göndermiştir (Reuters, 2026).

Filistin-Gazze Krizi ve Türkiye'nin İnsani Diplomasi Rolü

Türkiye, uzun yıllardır Filistin ve Gazze meselesinde bir taraftan bölgeye ve sivillere insani yardımlar göndermekte, diğer taraftan kalıcı barış amacıyla uluslararası hukuk ve adalet çerçevesinde Gazze'deki insani krizi gündemde tutmakta ve uluslararası toplumu harekete geçirmeye yönelik adımlar atmaktadır. Türkiye'nin insani yardımları yalnızca acil ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmayıp, sağlık hizmetleri ve hasta tahliyelerini de kapsamaktadır. Özellikle İsrail'in 7 Ekim 2023'teki saldırıları sonrasında Türkiye, Gazze'ye sevk edilen 100.000 ton insani yardım malzemesiyle bölgeye en fazla ayni yardım yapan ülke olmuştur. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.a).

Türkiye, Filistin ve Gazze meselesine yönelik yürüttüğü insani diplomasi çalışmalarını çok boyutlu ve çok aktörlü bir zeminde sürdürmektedir. Bir taraftan ateşkesin sağlanmasını, çatışmanın yayılmasını engellemeye çalışan Türkiye, diğer taraftan İsrail'in uluslararası hukuk önünde hesap vermesi, insani yardımların eksiksiz ve kesintisiz ulaştırılması ve İsrail'e silah ihracatının engellenmesi girişimlerine destek vermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y-e). Özellikle İsrail'in 7 Ekim 2023'ten bu yana Gazze'ye yönelik saldırıları sonrasında, Gazze Temas Grubu'nun üyesi olarak Türkiye, ikili ve çok taraflı tüm platformlarda Gazze'deki katliamların sona erdirilmesi ve insani yardımların ulaştırılması için çaba sergilemektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Yine 2025 yılında da insani yardımlarda odak noktası İsrail olmuştur. Türkiye İsrail'in bölgedeki saldırganlığının durdurulması için uluslararası hukukun ülkemize tanıdığı haklar çerçevesinde bir dizi adım atmıştır. İsrail'le ticaret, Gazze'ye koşulsuz ve kesintisiz insani yardımın girişi ve Gazze'de kalıcı ateşkes sağlanana kadar durdurulmuş; Gazze'de soykırım suçunu işleyenlerin cezalandırılması için Uluslararası Adalet Divanı'nda Güney Afrika'nın İsrail aleyhine açtığı davaya müdahil olunmuş; İsrail'e silah satışının durdurulması için BM'de girişimde bulunulmuştur. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025) Türkiye'nin Gazze meselesindeki insani

diplomasi rolü, insani yardımları, uluslararası hukuk mücadelesini, barış ve ateşkes çabalarını, insan hakları savunuculuğunu, uluslararası kamuoyunda farkındalık yaratma ve gündemde tutma stratejilerini içeren çok boyutlu ve derinlikli bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan Türkiye'nin Gazze krizi yönetimi uzun soluklu ve derinlikli bir insani diplomasi örneğidir.

Türkiye'nin Diğer Arabuluculuk ve Barış İnşası Girişimleri

Uluslararası sistemin karşı karşıya kaldığı sınamaların yoğunlaştığı günümüzde, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne yönelik çabaların ve bu kapsamda arabuluculuğun önemi giderek artmaktadır. Türkiye, bu alanda yalnızca sahada aktif rol üstlenen değil, aynı zamanda uluslararası normatif çerçevenin şekillenmesine katkı sunan bir aktör konumundadır. Nitekim Türkiye'nin Finlandiya ile 2010 yılında BM bünyesinde başlattığı "Barış için Arabuluculuk" girişimi, bu alandaki öncü adımlardan birini oluşturmaktadır. Bugüne kadar Türkiye'nin öncülüğünde arabuluculuk alanında dört BM Genel Kurul kararı ve altı İİT Dışişleri Bakanları Konseyi kararı kabul edilmiştir. Türkiye ayrıca BM, AGİT ve İİT bünyesinde kurulan Arabuluculuk Dostlar Gruplarında eş başkanlık yürüterek bu üç gruba birden başkanlık eden tek ülke konumundadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Türkiye'nin arabuluculuk faaliyetleri geniş bir coğrafi yelpazeye yayılmaktadır. Irak, Lübnan, Filistin ve Kırgızistan'da iç uzlaşının sağlanmasına yönelik gayretler; Afganistan ve Pakistan'la hayata geçirilen üçlü iş birliği mekanizması; İsrail ile Suriye arasındaki dolaylı görüşmelerde üstlenilen rol; İran'ın nükleer programına ilişkin diplomatik çözüm çabaları; Güney Filipinler barış sürecine verilen destek Türkiye'nin küresel düzeydeki arabuluculuk kapasitesini ortaya koyan başlıca örnekler arasında yer almaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y-b). Türkiye, sahada yürüttüğü arabuluculuk faaliyetlerinin yanı sıra bu alanda kapasite inşası ve farkındalık oluşturma çalışmalarına da öncülük etmektedir. Bu kapsamda bugüne kadar sekiz kez düzenlenen İstanbul Arabuluculuk Konferansları, konusunda uzman yerli ve yabancı katılımcıları bir araya getirerek bilgi ve tecrübe paylaşımı için önemli bir platform imkanı sunmaktadır. Türkiye'nin arabuluculuk alanındaki bu birikimi, uluslararası arenada artan ilgiyle karşılanmaktadır. Sektörel diyalog ortağı olduğu ASEAN ve stratejik ortağı olduğu Afrika Birliği'nden arabuluculuk alanında iş birliği talepleri alan Türkiye, aynı zamanda Brezilya, Norveç, Katar ve İsviçre gibi farklı coğrafyalardaki ülkelerle de tecrübe paylaşımına yönelik istişareler yürütmektedir. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Sonuç

Dünya üzerindeki belirsizlikler, savaş ve çatışmalar artmış; müesses nizam, ya da bir başka ifadeyle küresel sistem, hiç olmadığı kadar kırılgan bir yapıya bürünmüştür. Küresel ve bölgesel risklerin arttığı ve yükselen güvenlik endişeleri arasında küresel insani yardımlar göz ardı edilmeye başlamıştır. Bir tarafta devletler insani yardım fonlarında ciddi kesintiler yaparken, diğer tarafta insani krizlere çözüm bulmak için sahada çalışan insani yardım görevlileri daha fazla öldürülmeye başlanmıştır. Bu durum, küresel bir vahşileşmeyi ve artan bir insanlıktan çıkma trendini göstermektedir. "İnsan için" olana, barış, huzur ve refaha ayrılan alan daralırken, tam da bu noktada, krizlerin çözümü için insani diplomasiye daha güçlü bir şekilde sahip çıkılması gerekmektedir. Bu çalışma, küresel bir insani diplomasi aktörü olan Türkiye'nin uluslararası insani yardım faaliyetlerini, insani kriz yönetim stratejilerini ve bu stratejileri uluslararası arenadaki krizlerin yönetiminde nasıl uyguladığını bütünsel ve kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Türkiye'nin Afrika açılımıyla artan uluslararası insani yardımları, 2016 ve sonrasında dış politikasında resmileşen "girişimci ve insani" dış politika yaklaşımıyla ivme kazanmıştır. Türkiye, milli gelire oranıyla dünyanın en cömert ülkesi olarak, günümüzde başta kendi bölgesinde olmak üzere farklı kıtalardaki tüm ihtiyaç sahibi ülkelere uluslararası insani yardım sağlamaktadır. Türkiye'nin on yıllardır devam eden bu insani diplomasi çalışmalarının yıllar içerisinde hem coğrafi hem de dış politika anlamında genişlediği, geliştiği ve dönüştüğü gözlemlenmiştir. Türkiye'nin insani diplomasideki ilk yıllarında daha çok insani ve kalkınma yardımı faaliyetlerine odaklı bir çalışma yürütülürken, sonrasında "girişimci ve insani" dış politikasıyla eşgüdüm içerisinde, sahada TİKA, Kızılay, AFAD gibi insani diplomasi aktörlerinin koordinasyonuyla yürütülen bir yapıya bürünmüştür. 2023 yılı ve sonrasında ise Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımının krizlerin sistemsel nedenlerine odaklandığı, insani yardımların yanında kalıcı barışı tesis edici politikalara da odaklandığı görülmektedir. Bu bakımdan son yıllarda Türkiye'nin insani diplomasi politikasının stratejisi, ön alıcı diplomasiyi uygulayan, küresel adalet ve vicdan vurgusuyla çok taraflı bir şekilde sahada ve masada etkin bir rol üstlenmektir. Türkiye'nin insani diplomasi politikasındaki bu değişim, son yıllarda müdahale edilen krizlerin yönetiminde de görülmektedir.

Türkiye, öncelikle küresel bir sağlık krizi olan Covid-19 pandemisinde dünya üzerindeki birçok ülkeye tıbbi yardım ve medikal ekipman

desteğinde bulunmuştur. Küresel sağlık eşitsizliklerinin arttığı, AB ülkelerinin birbirlerinin yardım çağrılarına yanıt vermediği bir ortamda Türkiye, ABD, İngiltere, Çin, İspanya ve İtalya gibi birçok gelişmiş ülkeye yardım etmiş; birçok ülke de Türkiye'ye teşekkür etmiştir. Yine Ukrayna-Rusya savaşından kaynaklanan küresel gıda krizine karşı BM ile Tahıl Koridoru girişimini başlatmıştır. Bu girişim, milyonlarca ton tahıl ihracatının yeniden başlamasına olanak sağlayarak gıda kıtlığını azaltmıştır. Böylece Türkiye, küresel bir gıda krizinin çözümünde de kilit bir rol oynamıştır. Yine Somali ve Etiyopya ihtilafının çözülmesi, Filistin-Gazze meselesindeki kararlı tutum, Türkiye'nin küresel adaleti zedeleyici sistemsel sorunlara barış, istikrar ve güven odaklı kalıcı çözümler aradığını göstermektedir.

Öte yandan, Türkiye'nin yoğun bir insani diplomasi çalışması olmasına rağmen bütünsel bir uluslararası insani diplomasi raporu bulunmamaktadır. Halbuki Türkiye'de insani diplomasi çalışmaları farklı aktörler tarafından koordinasyon içinde yürütülmekte; ancak bu çabaların bütünsel bir şekilde raporlanması ve uluslararası topluma sunulması eksik kalmaktadır. Bu sebeple Dışişleri Bakanlığı, TİKA, Kızılay, AFAD, TDV, THY gibi aktörlerin tüm çalışmalarının toparlanarak uluslararası topluma karşı sürdürülebilir "insani diplomasi iletişiminin" yapılması önerilmektedir. Tüm bunların yanında Türkiye, insani diplomasi uygulamalarıyla diyalog ve ilişki kurma imkânını artırmak için bilgiyi yönetme kapasitesini geliştirmeli; hedef halklar nezdinde olumsuz tutum, iddia ve algılamalara karşın etkin bir itibar yönetimi stratejisi yürütmelidir.

Sonuç olarak, dünyadaki insani krizlerin derinleşerek devam etmesi ve bölgesel ve küresel çatışma riskinin artması, Türkiye'nin insani aktör rolüne daha çok ihtiyaç duyulacağını göstermektedir. Türkiye'nin küresel bir insani aktör olarak konumlanması, küresel ve bölgesel krizlerin çözümünde sahada etkin rol üstlenmesi, barış, istikrar ve güveni küresel adalet çağrısıyla bir araya getirmesi, Türkiye markasının en güçlü özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu sebeple Türkiye markasının insanlık için en umut verici özelliği, küresel vicdanın sesi ve eli olmasıdır.

Kaynakça

AFAD. (2021). *Hakkında. Görev ve Yetkilerimiz.* https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda

Akman, B. (2020). Covid-19 Analysis: Turkey flexes soft power muscles with pandemic aid. *BBC Monitoring.* https://monitoring.bbc.co.uk/product/c201mqsj

Alderman, L. (2023, July 17). Wheat prices see-saw after Russia pulls out of the Black Sea grain deal. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2023/07/17/business/wheat-prices-russia-ukraine-grain-deal.html?smid=url-share

ALNAP (2025). *Global Humanitarian Assistance Report 2025.* https://alnap.org/help-library/resources/global-humanitarian-assistance-gha-report-2025-e-report/

Anadolu Ajansı. (2020, April 16). *EU apologizes to Italy over coronavirus crisis*. https://www.aa.com.tr/en/europe/eu-apologizes-to-italy-over-coronavirus-crisis/1807581

Asan, A. Ş. (2024, Şubat 28). Rapor: Türkiye, diplomatik ağı en geniş 3. ülke. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rapor-turkiye-diplomatik-agi-en-genis-3-ulke-/3149773

Aydın, H. ve Kavak, G. (2026). Mediation in Turkish Foreign Policy: A Case Study of the Ethiopia–Somalia Crisis. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, *30*(2), 96-125.

Baker, M. (2020). *New EU and national export controls on face masks and medical protective equipment*. https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/new-eu-and-national-export-controls-on-face-masks-and-medical-protective-equipment/

Battır, O. (2023). İnsani diplomasi-klasik diplomasi ilişkisi. İçinde H. Z. Kavak (Ed.), *Kuramdan uygulamaya insani diplomasi* (ss. 39-68). Kızılay Kültür Sanat Yayınları https://kizilayakademi.org.tr/wpcontent/uploads/2023/01/kuramdan_uygulamaya_insani_diplomasi_web.pdf

BBC News. (2020, April 2). *Coronavirus outbreak eats into EU unity*. https://www.bbc.com/news/world-europe-52135816

BBC News. (2020, April 20). *Coronavirus: RAF plane en route to Turkey amid row over NHS kit*. https://www.bbc.com/news/uk-52351029

Bigg, M. M. (2023). *What Russia's Grain Deal Actions Mean for Ukraine. The Newyorktimes, https://www.nytimes.com/2023/07/20/world/europe/russia-ukraine-grain-deal-black-sea.html*

Bigg, M. M., Nechepurenko, I. ve MacFarquhar, N. (2023, July 17). Russia ends participation in Black Sea grain deal. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2023/07/17/world/europe/ukraine-russia-grain-deal.html

Boztepe, M. (2020, April 28). Türkiye'den ABD'ye tıbbi yardım taşıyan askeri nakliye uçağı havalandı. *Anadolu Ajansı*. https://aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyeden-abdye-tibbi-yardim-tasiyan-askeri-nakliye-ucagi-havalandi/1820858

Cakmak, B. N. B. (2020, April 1). NATO chief hails Turkey for medical aid to Italy, Spain. *Anadolu*. https://www.aa.com.tr/en/europe/nato-chief-hails-tur-

key-for-medical-aid-to-italy-spain/1787617

Çavuşoğlu, M. (2020a). *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun 12. Büyükelçiler Konferansında büyükelçilere hitabı, 10 Kasım 2020, Ankara.* https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-buyukelciler-konferansinda-yaptigi-konusma.tr.mfa

Çavuşoğlu, M. [@MevlutCavusoglu]. (2020, Nisan 28). *"Ümitsizliğin ardında nice ümitler var... Karanlığın ardında nice güneşler var..." Dünyanın en fazla insani yardım yapan ülkesi olmamızın yanı sıra,* [Gönderi]. X. https://x.com/MevlutCavusoglu/status/1255210397730254849

Çetin, Ş. (2020a). İtalya ve İspanya'dan tıbbi malzemeler için Türkiye'ye teşekkür. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-ve-ispanyadan-tibbi-malzemeler-icin-turkiyeye-tesekkur/1787733

Çetin, Ş. (2020b). İspanya ve İtalya'dan Türkiye'ye teşekkür yağdı. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ispanya-ve-italyadan-turkiyeye-tesekkur-yagdi-/1788705

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. *Insight Turkey, 10*(1), 77–96.

Demir, I. A. (2025, December 28). İsrail'in Somaliland'i tanımasına bölgeden ve dünyadan tepkiler yükseldi. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-somalilandi-tanimasina-bolgeden-ve-dunyadan-tepkiler-yukseldi/3782773?preview=1&r=c9d183fd-0e09-4af7-be7c-8286bfacd427

Demren, G. A. S., & Şekerci, Y. (2024). International Humanitarian Assistance for Health: Türkiye's Health Diplomacy Practices during the Covid-19 Pandemic. *Selçuk İletişim*, *17*(2), 132–164. https://doi.org/10.18094/josc.1483614

Deveci, M., Hanedar, F., Kavak, G., & Kulane, M. (2025, December 27). İsrail, Somaliland'ı "ülke" olarak tanıdı. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-somalilandi-ulke-olarak-tanidi-/3781843

Development Initiative. (2023). *Global Humanitarian Assistance Report 2023*. https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2023/

Development Initiative. (2024). *Global Humanitarian Assistance (GHA) Report 2024*. ALNAP. https://alnap.org/help-library/resources/global-humanitarian-assistance-report-2024/

Erel, F. (2013). Somali-Somaliland barış görüşmeleri. *Anadolu Ajansı*. https://m.aa.com.tr/tr/turkiye/somali-somaliland-baris-gorusmeleri/212596

Eren, S. (2022). Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, *10*(1), 128–152. https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1035048

Eşlik, A., Özdurak, C., & Güç, Ö. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşı ve Tahıl Koridoru Anlaşmasının Emtia Piyasalarına Etkisi: GARCH ve DCC-GARCH Analizi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *30*(1), 1–16. https://doi.org/10.24181/tarekoder.1377234

European Commission. *(2025)*. *Protection*. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.

eu/what/humanitarian-aid/protection_en

Fidan, H. (2023). *Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın 14. Büyükelçiler Konferansı açılışında yaptığı konuşma, 7 Ağustos 2023, Ankara / T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-14-buyukelciler-konferansi-acilisinda-yaptigi-konusma--7-agustos-2023.tr.mfa

Foreign Policy. (2020, March 14). *The EU Is Abandoning Italy in Its Hour of Need*. https://foreignpolicy.com/2020/03/14/coronavirus-eu-abandoning-italy-china-aid/

Gedikoğlu, H. (2023, May 9). 3 SORUDA- Tahıl Koridoru Anlaşması'nın geleceği. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-tahil-koridoru-anlasmasinin-gelecegi/2883637

Global Affairs Canada. (2021, July 7). *The Triple Nexus - What it is and Why it Matters at Global Affairs Canada* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=lLwRih25yYo

González, A. (2020). Pandemi Dönemi X Paylaşımı. Gracias #Turquía https://x.com/AranchaGlezLaya/status/1245298515871440896?s=20

Gupta, G. (2023, July 19). The grain deal helped make food more affordable to poor nations. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2023/07/19/world/europe/the-grain-deal-helped-make-food-more-affordable-to-poor-nations.html

Güngör, B. (2021). Foreign aid during the COVID-19 pandemic: evidence from Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, *21*(3), 337–352.

Hanedar, F. (2023, September 2). Karadeniz Tahıl Girişimi, dünya için en güvenli ve en düşük maliyetli seçenek. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/karadeniz-tahil-girisimi-dunya-icin-en-guvenli-ve-en-dusuk-maliyetli-secenek/2981562

Henley, J. (2020, July 1). EU offers "heartfelt apology" to Italy over coronavirus response. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/eu-offers-heartfelt-apology-italy-coronavirus-response-herd-immunity

ICRC. (2025 December 11). *Humanitarian Outlook 2026: A world succumbing to war*. International Committee of the Red Cross. https://www.icrc.org/en/article/humanitarian-outlook-2026

IFRC. (2017). *Humanitarian Diplomacy Policy.* https://www.ifrc.org/document/humanitarian-diplomacy-policy

Independent Türkçe. (2024, August 13). *Türkiye'den Somali ve Etiyopya arasındaki Somaliland kıyılarına ilişkin anlaşmazlığı sona erdirme girişimi*. https://www.indyturk.com/node/743281/d%C3%BCnya/t%C3%BCrkiye%E2%80%99den-somali-ve-etiyopya-aras%C4%B1ndaki-somaliland-k%C4%B1y%C4%B1lar%C4%B1na-ili%C5%9Fkin

Italy at NATO. (2020). X Paylaşımı https://x.com/ItalyatNATO/status/1245268398356955136?s=20

Kavak, H. Z. (2023). *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*. Kızılay Kültür Sanat.

Kaya, Y. (2020, April 1). İtalya Dışişleri Bakanı Di Maio'dan Türkiye'ye yardım için teşekkür. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-disisleri-bakani-di-maiodan-turkiyeye-yardim-tesekkuru/1788386

Massie, G. (2022). US Has Thrown Out More Than 82m Covid Vaccine Doses. Independent. June 6, https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-covid-vaccine-doses-thrown-away-b2095123.html

Milli İstihbarat Teşkilatı. (2023). *Karadeniz Tahıl Koridoru Girişimi.* https://www.mit.gov.tr/uploads/v/NOb68TCevxoL.pdf

Minear, L. ve Smith, H. A. (2007). *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*. United Nations University Press (UNU Press).

NATO. (2020). *Coronavirus response: Turkish medical aid arrives in Spain and Italy*. (2020, April 1). North Atlantic Treaty Organization (NATO). https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2020/04/01/coronavirus-response-turkish-medical-aid-arrives-in-spain-and-italy

Nguya, G. ve Siddiqui, N. (2020). The Triple Nexus (HDP) and Implications for Durable Solutions to Internal Displacement. *The Internal Displacement Research Programme*.

OCHA. (2021). Global Humanitarian Overview. https://www.unocha.org/publications/report/world/global-humanitarian-overview-2021-enarfres

OCHA. (2025a). Global Humanitarian Overview 2026. *Humanitarian Action.* https://humanitarianaction.info/document/global-humanitarian-overview-2026/article/glance-17#page-title

OCHA. (2025b). Ukraine: Three years of full-scale war. https://www.unocha.org/news/ukraine-three-years-full-scale-war

OCHA. (2025c). World Humanitarian Day: Attacks on aid workers hit another record, humanitarians call for urgent action. OCHA. https://www.unocha.org/news/world-humanitarian-day-attacks-aid-workers-hit-another-record-humanitarians-call-urgent-action

OCHA. (2026). *This is OCHA (2026)*. https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-2026

OECD. (2019). *DAC recommendation on the humanitarian□development□peace nexus (OECD/LEGAL/5019)* https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-5019

Orakçi, S. (2022). The rise of Turkey in Africa. *Aljazeera Centre for Studies*, *9*.

Özer, S. (2023, July 17). "Tahıl Koridoru"ndan 1000'den fazla gemiyle 33 milyon tona yakın tahıl taşındı. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tahil-koridorundan-1000den-fazla-gemiyle-33-milyon-tona-yakin-tahil-tasindi/2947509

Özkan, M., & Akgün, B. (2010). Turkey's opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*, *48*(4), 525–546.

Poursina, D., Aleks Schaefer, K., Hilburn, S., & Johnson, T. (2024). Economic impacts of the Black Sea grain initiative. *Journal of Agricultural Economi-*

cs, *75*(1), 457–464. https://doi.org/10.1111/1477-9552.12549

Rana, W. (2015). Theory of complex interdependence: A comparative analysis of realist and neoliberal thoughts. *International journal of business and social science*, *6*(2), 290–297.

Reuters. (2026, February 17). Turkey's Erdogan says Israel's recognition of Somaliland benefits nobody. *Reuters*. https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-says-israels-recognition-somaliland-benefits-nobody-2026-02-17/

Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi.* Der Yayınları.

Şekerci, Y. (2021). Kamu diplomasisinde insani diplomasi temelli diyalog: uluslararası insani diplomasi aktörlerinin twitter hesapları üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 6*, 107–138.

Şekerci, Y. (2024). Türkiye'nin insani diplomasi ve sağlık diplomasisi uygulamaları: Afrika örneği. İçinde T. Bilener ve H. B. Aka (Der.), *Cumhuriyetin 100. yılında Türk dış politikasının tematik analizi* (ss. 117–150). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Şeyşane, V. ve Tanrıverdi, G. (2022). States as "Humanitarians": The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, *10*(1), 153–178. https://doi.org/10.14782/marmarasbd.993408

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2025). Türkiye Yüzyılı'nda Etkin ve Kararlı Dış Politika. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/turkiye_yuzyilinda_etkin_ve_kararli_dis_politika.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2021). *Pandemic of the century: Turkey's successful fight against coronavirus (Asrın salgını: Türkiye'nin koronavirüsle başarılı mücadelesi)*. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/TurkiyeninKoronavirusleBasariliMucadelesi.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2018). *2019 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız.* https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2019-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). *2020 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız.* https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2020-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020). *2021 Yılına Girerken Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız.* https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2021-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021a). *2022 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız.* https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2022-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022a). *2023 Yılına Girerken Dış Politikamız.* https://www.scribd.com/document/893027753/2023-Yilina-Girerken-Girisimci-Ve-Insani-Dis-Politikamiz

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022b). *Our role and vision in the coronavirus pandemic (Koronavirüs salgını sürecindeki rol ve vizyonumuz)*. https://www.mfa.

gov.tr/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-20-04-2022.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024a). *Belirsizlikler Çağında Kararlı ve Güçlü Türk Dış Politikası.* https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/belirsizlikler-cagin-da-kararli-ve-guclu-turk-dis-politikasi-2025-kitapcik.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024b) *2024-2028 Stratejik Plan.* https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2024-2028-stratejik-plani.pdf

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-a). *Türkiye'nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları.* Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-b). *Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü ve Arabuluculuk* Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-c). *Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği Politikası* Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-d) *Türkiye - Somali Siyasi ilişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı*. (t.y.-d). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-e) *"Türkiye Yüzyılında Milli Dış Politika / T.C. Dışişleri Bakanlığı*. (n.d.). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.-f). *Turkey and The African Union.* https://www.mfa.gov.tr/turkey-and-the-african-union.en.mfa

The New York Times. (2020, March 7). *E.U. Seeks Solidarity as Nations Restrict Medical Exports*. https://www.nytimes.com/2020/03/07/business/eu-exports-medical-equipment.html

TİKA. (2020). *2020 Faaliyet Raporu.* TİKA. https://tika.gov.tr/publication/tika-faaliyet-raporu-2020/

TİKA. (2023). *Faaliyetlerimiz.* https://tika.gov.tr/faaliyetlerimiz/

TİKA. (2026). *Tarihçe* https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihce/

Timmer, A. D. (2018). Humanitarianism, Anthropological Treatments of. *The International Encyclopedia of Anthropology*, 1–4.

Türk Maarif Vakfı. (2024). *2024 Faaliyet Raporu.* https://turkiyemaarif.org/editions/turkiye-maarif-vakfi-2024-faaliyet-raporu

Türkiye Diyanet Vakfı (2025). *Türkiye Diyanet Vakfı 50. yılında 149 ülkede 50 milyonu aşkın ihtiyaç sahibine ulaştı*. https://tdv.org/tr-TR/turkiye-diyanet-vakfi-50-yilinda-149-ulkede-50-milyonu-askin-ihtiyac-sahibine-ulasti/

Türkiye Diyanet Vakfı. (2026, April 7). *Faaliyetlerimiz - Türkiye Diyanet Vakfı resmi web sitesi*. https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/

UN. (2025). Number of aid workers killed in Gaza conflict, highest in UN history: Guterres The United Nations Office at Geneva. The United Nations Office at Geneva. https://www.ungeneva.org/en/news-media/news/2025/06/107090/number-aid-workers-killed-gaza-conflict-highest-un-history-guterres

UNDP. (2025). Humanitarian-Development- peace- nexus approaches. https://www.undp.org/arab-states/humanitarian-development-peace-nexus-approaches

United Nations. (2023). *Black Sea Grain Initiative | Joint Coordination Centre | United Nations*. https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative

Winder, D. (2025). *Speaking up for people caught in crisis: Unpacking 'humanitarian diplomacy' with IFRC's Dylan Winder.* IFRC. https://www.ifrc.org/podcast/people-red-vest/speaking-people-caught-crisis-unpacking-humanitarian-diplomacy-ifrcs-dylan

Wintour, P. (2023, July 21). What was the Black Sea grain deal and why did it collapse? *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2023/jul/20/what-was-the-black-sea-grain-deal-and-why-did-it-collapse